

ÇAĞATAY TÜRKÇESİNDE ESKİ TÜRKÇENİN İZLERİ

*Filiz Meltem ERDEM UÇAR**

ÖZET

Çağatay Türkçesine ait eserler, Çağatayca'yı ayrı bir yazı dili hâline getiren bütün özellikleri taşıması dışında Oğuz ve Kıpçak unsurlarını ve Eski Türkçenin ses ve şekil hususiyetlerini de bünyesinde taşır. Çağatay Türkçesi eserlerinde Köktürk ve Uygur dönemine ait bazı dil unsurları Çağatayca'nın karakteristik bir özelliği hâline gelirken bir kısmı da arkaik bir yapı özelliği gösterir. Bu çalışmada, Çağatay Türkçesi eserlerinde, Eski Türkçenin dil özellikleri tespit edilmeye ve dönemin söz varlığı aynı doğrultuda incelenmeye çalışılmıştır. "Eski Türkçe" ifadesiyle kastedilen Köktürk ve Uygur Türkçesidir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Çağatay Türkçesi, Eski Türkçe, arkaik unsur.

THE TRACES OF OLD TURKISH IN CHAGATAI TURKISH

ABSTRACT

The works of Chagatai Turkish not only contains all features turning out Chagatai Turkish into a literary language but also it includes Oğuz and Kıpçak Turkish elements and Old Turkish phonetic and structural characteristics. While some language features of Uighur and Köktürk period become a characteristic feature of Chagatai Turkish, some of these features indicate a structural feature of archaic especially in the works of Chagatai Turkish. In this study, the language features of Old Turkish have been determined in the works of Chagatai Turkish and the presence of word power of the time has been tried to be examined in the same direction. The statement "Old Turkish" refers to the Uighur and Köktürk Turkish.

Keywords: Turkish Language, Chagatai Turkish, Old Turkic, archaic elements.

1. Giriş

Bilinen en eski metinleri Eski Türkçe dönemine dayanan Türk dili, bugün genel olarak Oğuz, Kıpçak ve Çağatay Türkçeleri olmak üzere üç ana gruba ayrılarak incelenmektedir. Bu üç lehçeyi dilbilimsel bakımdan birbirinden kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Asya ve Avrupa coğrafyasında yüzyıllar boyu süren coğrafi ve kültürel hareketlilik sebebiyle tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri, birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunmuşlardır. Bu sebeple saf Oğuz, Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinden bahsetmek zaman zaman pek mümkün olmamaktadır (Demir ve Yılmaz 2010, 76-77).

Klasik şeklini Nevâyî ile bulan Çağatay Türkçesine ait eserlerde de yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı Çağatayca'yı ayrı bir yazı dili hâline getiren dil özelliklerinin yanı sıra, Nevâyî'nin ilk divanına kadar (1465) gittikçe azalan derecede, Eski Türkçenin dil özellikleri ile Oğuz ve Kıpçak unsurları görülür (Karaağaç 1997, XXII).

* Nevşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: filiz.ucar@nevsehir.edu.tr

Çağatay Türkçesinde görülen Eski Türkçe dil özelliklerinden bir kısmı, bu dönem eserlerinde arkaik unsurlar şeklinde varlığını devam ettirirken bir kısmı da Çağatay Türkçesinin karakteristik bir dil özelliği haline gelmiştir. Özellikle arkaik unsurların ele alındığı bu çalışma, *Ses Bilgisi (Fonetik)* ve *Şekil Bilgisi (Morfoloji)* olmak üzere iki başlık altında şekillenmiştir. Çalışmada, Çağatay dönemi eserlerinde arkaik unsurlar şeklinde varlığını devam ettiren Eski Türkçenin ses ve şekil özellikleri art zamanlı bir bakış açısıyla ele alınmış, karakteristik bir Çağatay Türkçesi özelliği hâline gelen unsurlara değinilmemiştir.

1.1. Arkaizm Nedir?

Mehmet Ölmez, *eskicil*, *eskicilik* terimlerini kullandığı “Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine” adlı makalesinde bu kavramı, “Bir dilde Eski Türkçeyle karşılaştırıldığında, öteki Türk dillerinde bulunmayan ses ve yapı özelliklerinin yanı sıra sözlüksel biçimlerin de Eski-Türkçeye benzer biçimde yaşaması, kullanılmasıdır.” şeklinde tanımlar (Ölmez 2003, 136).

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'te *arkaik* ve *arkaizm* kelimeleri için aşağıdaki tanımlarla karşılaşırız:

“arkaik: 1. Güzel sanatlarda klasik çağ öncesinden kalan. 2. ed. Arkaizmle ilgili, eskimiş (söz veya eser).

arkaizm: 1. Konuşulan ve yazılan dilde , kullanımdan düşmüş olan eski söz ve deyim. 2. Kullanıldığı çağdan daha eski bir çağdan kalma bir biçimin, bir yapının özelliği.” (TS 2005).

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde bu kavramları karşılamak üzere *eski*, *eskicilik*, *eski kelime*, *eskilik* terimlerini kullanır.

“Eski (*Alm. arkaistich; Fr. archaïque; İng. archaism*): Eskiye ait, eski devirden kalma arkaik, kalıntı. **Eskicilik** (*Alm. arkaismus; Fr. archaisme; İng. archaism*): Eskiye bağlılık, artık kullanılıştan düşmüş olan eski kelimeleri veya kelimelerin eski biçimlerini kullanma; kalıntı kelimeleri kullanma. **Eski kelime** (*Alm. erbwort; Fr. mot archaïque; İng. archaic word; Osm. miras kelime, ta'bîr-i metrûk, ta'bîr-i mehcûr*): Bugün artık kullanılıştan düşmüş bulunan veya eski biçimi ile kullanılan kelime; arkaik kelime; kalıntı kelime; *gökçek* “güzel”, *esrük* “sarhoş”, *bencileyin* “benim gibi”, *heybetlü*, *haşmetlü*, *kaygulanmak* vb. **Eskilik** (*Alm. archaismus; Fr. archaisme; İng. archaism*): Eskiden kalma; yazı ve konuşma dilinde artık kullanılıştan düşmüş olan, dilin daha eski veya tarihî devirlerine ait kelime, deyim ve şekiller: *adaklı* “sözlü”, *ağu* “ağı, zehir”; *demirî* “demir rengi”, *gendüzi* “kendisi”, *gözü* “ayna”, *ıldız* “yıldız”, *ogrı* “hırsız”, *urmak* “vurmak”, *sayrı* “hasta”, *akıl kulağına okumak* “aklına getirmek, hatırına düşürmek” vb.” (Korkmaz 2007, 84-85).

Bu çalışmada *arkaik* kelimesi ile, kullanıldığı dönemden daha eskiye uzanan ve artık kullanımdan düşmüş olan, sadece bazı kelimelerde varlığını gösteren dil unsurları kastedilmektedir. Çağatay Türkçesinde görülen arkaik unsurlar, ses ve şekil bakımından değerlendirilecektir.

Bu konu, Mehmet Ölmez tarafından “Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine” adlı makalede de ele alınmıştır. Ölmez, Çağatay Türkçesinin Köktürkçe ve Uygur Türkçesi ile örtüşen bazı yönleri bakımından arkaik özellikler taşıdığını ifade ettiği makalesinde, *eskicilik* örneği olarak “Çağataycada görülen, dönemi dillerden Osmanlıcada ve günümüz Türk dillerinde görülmeyen ya da yalnızca bir iki Türk dilinde görülen biçimler”e yer verir: *agrığ* “hastalık; ağrı, ağrı sızı”, *asığ* “fayda, yarar, kazanç, kâr”, *buş-* “telaşlanmak, endişeye kapılmak, korkmak”, *tigre* “çevre”, *yoli* “defa, kere” (Ölmez 2003, 138-139).

Ölmez, çalışmasının *Çağataycada Ödünç Eskicil Biçimler* bölümünde ise *adağ* “ayak”, *soyurğa-* “şefkat göstermek, bağışta bulunmak”, *kuğuğ* “kuyu” ve *yalbar-* “yalvarmak” kelimelerinin Moğolcadan geri ödünçleme yoluyla Çağatay Türkçesinin söz hazinesine girdiğini,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

bu sebeple söz konusu kelimelerin *eskicilik* örneği sayılmaması gerektiğini ileri sürmektedir (Ölmez 2003, 140).

Janos Eckmann da Çağatay Türkçesi üzerine yaptığı çalışmalarında zaman zaman Çağatay yazı dilindeki arkaik unsurların varlığından söz eder. Çağatay dönemi eserlerinde geçen *adağ*, “ayak” *idgü* “iyi”, *kidin* “sonra” gibi kelimeleri arkaik kelimeler olarak nitelendirir (Eckmann 2003b, 116).

Günay Karaağaç, Türkçede X.-XIII. yüzyıllarda ortaya çıkan büyük değişikliklerin Eski Türkçenin tabii bir mirasçısı olarak gördüğü Çağatay Türkçesinin Klasik Öncesi Dönem eserlerinde hâlâ devam ediyor olmasını, Çağatay Türkçesinin bu değişikliklere diğer lehçelerden daha fazla kayıtlı olmasına ve Çağatay yazı dilinin Uygur ve Karahanlıların mirasını kesintisiz sürdürmesine bağlar. Karaağaç, Çağatay metinlerinde görülen söz içi ve söz sonu *d* ve *b* seslerini koruyan kelimeleri, *-p->-f-* değişikliği görülmeyen *toprağ*, *yaprağ* kelimelerini ve zamir kökenli şahıs ekleri ile çekimlenmiş istek ve şart çekimlerini Eski Türkçenin bir uzantısı olarak görür (Karaağaç 1997, XXXI-XXXIII).

2. Çağatay Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri

Çağatay dönemine ait eserler, Çağatayca'yı ayrı bir yazı dili hâline getiren bütün özellikleri taşıması dışında Oğuz ve Kıpçak unsurlarının ve Eski Türkçenin ses ve şekil husûsiyetlerinin de izlerini taşırlar. Çağatay Türkçesi eserlerinde Köktürk ve Uygur dönemine ait bazı dil unsurları Çağataycanın karakteristik bir özelliği hâline gelirken bir kısmı da arkaik bir yapı özelliği gösterir. Bu arkaik dil unsurları ses ve şekil olmak üzere iki açıdan değerlendirilebilir:

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1. Söz içi ve söz sonu *d* ve *z* seslerinin korunması

Eski Türkçenin başlıca ses özellikleri arasında yer alan (Tekin 2003, 20) ve Karahanlı Türkçesi eserlerinde de korunan (Hacıeminoğlu 2008, 6) söz içi ve söz sonu *d* sesi, Harezmi Türkçesinde de görülmekle birlikte sık sık *y* sesine dönüşür (Eckmann 2003b, 1-38): *kağgu* “kaygı” (KHŞDH 1615), *ıdıp* “gönderip” (KHŞDH 1295), *adağ* “ayak” (KHŞDH 605), *ideleri* “sahipleri” (ME 82/4), *iyesi* “sahibi” (ME 86/7), *ayağ* “ayak” (ME 58/1) vb. *d* sesi, Kıpçak Türkçesine ait eserlerde artık tamamıyla *y*'ye dönüşmüştür: *ayağ* “ayak” (CC 96), *kağı* “kaygı” (CC 126) vb. (Karamanlıoğlu 1994, 15-16).

Daha XI. yüzyılda Türk lehçeleri arasında ayırıcı bir unsur durumuna geldiği anlaşılan bu ses gelişmesinin izlerine, özellikle Çağatay Türkçesinin Klasik Öncesi Dönem eserlerinde rastlanır. (Karaağaç 1997, XXXI-XXXII). “Eski Türkçenin dil özelliklerinin uzun bir süre devam etmesi veya bir imlâ meselesi olarak” (Karaağaç 1997, XXXI-XXXII) açıklanabilen bu ses olayının Çağatay dönemi eserlerinde görülmesi, Çağatay Türkçesinin Eski Türkçenin dil özelliklerini takip ettiğinin bir göstergesidir.

Köz yaşı yığlayu tüşeyin dir adağña “Gözyaşı, ağlayarak *ayağına* düşeyim, der.” (LD 353/6)

Ol şahnın azağını öpmek tiler köñül “Gönül, o şahın *ayağını* öpmek ister.” (LD 51/5)

Yūsufnuñ ıdı ārī ki her pīrehende yoķ “Yusufun **kokusu** öyle saf ki her gömlekte bulunmaz.” (LD 126/4)

Gül kildi yüzün devride kim hūsn satay dip /Idlandı vü hīç yerde hārīdār tapılmas “Gül, senin yüzünün devrinde güzellik satayım diye gelip **koktu** ve hiçbir yerde satın alıcı bulunmadı.” (LD 110/2)

İdgü turur irte yüzüne baķķalı fālm “Falım, sabah senin yüzüne baktığımdan beri **iyidir**.” (LD 160/1)

Mehmet Ölmez “Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine” adlı makalesinde *adaķ* kelimesini *soyurġa-* ve *ķuduġ* kelimeleri ile birlikte *Çağataycada Ödünç Eskicil Biçimler* başlığı altında inceler ve Çağatay Türkçesindeki *adaķ* ve *ķuduġ* kelimelerinin aslında bir arkaik unsur olmadığını ifade eder. Ölmez şu açıklamalarda bulunur:

“Biraz aşağıda değineceğim *ķuduġ* sözcüğünde olduğu gibi ET *adaķ* sözcüğünün de Çağataycada *d* ile yaşıyor olması bana göre eskicilik örneği değildir. Bu dönemde ET'nin *d* ünsüzünün Çağataycada çoktan *y* olması gerekirdi. Burada eski biçimi koruma söz konusu olmasa gerek. Her iki sözcüğün de Moğolcadan geri ödünçleme yoluyla Çağataycanın söz hazinesine girdiğini sanıyorum. Sözcük ilk önce *adaķ* olarak Moğolcaya girmiş, buradan da tekrar Orta Asya ve Güney Sibiry Türk dillerine yayılmış olmalı.” (Ölmez 2003, 140).

Janos Eckmann, “Küçük Çağatay Grameri” adlı makalesinde *d>y* değişiminin Çağatay Türkçesinin karakteristik bir özelliği olduğunu ancak özellikle Nevâî'den önceki Çağatay şairlerinde bu ses değişiminin görülmediği arkaik kelimelere de rastlanabildiğini belirterek *adaķ*, “ayak”, *ıdgü* “iyi”, *ķidin* “sonra” gibi kelimeleri arkaik kelimeler olarak nitelendirir (Eckmann 2003b, 116).

2.1.2. Söz içi ve söz sonu *b* sesinin korunması

Köktürkçenin karakteristik bir özelliği olan söz içi ve söz sonu *b* sesi, Uygur Türkçesinde *v*'ye değişmiştir: *yabız>yawız* “kötü”, *eb>ew* “ev”, *sebin->sewin-* “sevinmek”, *sub>suw* “su” gibi (Tekin 2003, 20, 26). Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde de korunan çift dudak *v*'si (*w*), Kıpçak Türkçesine ait eserlerde diş-dudak *v*'sine (*v*) dönüşür: *yalvar-* “yalvarmak” (BM 40b), *ķaravaş* “köle” (TZ 3b13) vb. (Karamanlıoğlu 1994, 15).

-b->-w->-v- değişikliği Çağatay Türkçesinin karakteristik bir ses özelliğidir. Daha Uygur Türkçesi döneminde ortaya çıkan bu değişikliğin izlerini yansıtan örneklere Çağatay dönemi eserlerinde rastlamak mümkündür.

Tilbe it dik hecr sözidin kilür-min ot saçıp “Ayrılık sözünden (sözüyle) **deli** köpek gibi ates saçarak gelirim.” (NŞ 311/3)

Ķuş tili yalbardı luxfī niçe kim bülbül bigin “Lütfi kuş dili ile bir süre bülbül gibi **yalvardı**.” (LD 206/7)

Mehmet Ölmez, çalışmasında *yalbar-* fiili için “Yine Çağatayca için eskicil bir biçim olarak düşünülen *yalbar-* eylemi de aynı eylemin Moğolcaya geçmiş olan *b*'li biçiminin etkisiyle Çağataycada yine *b*'li kullanılmış olabilir.” açıklamalarında bulunur (Ölmez 2003, 140).

Turkish Studies

Läle için hacâletidin yılda bir çıkar /Yubka için yüzi çıdamas infi'âlga “Lale yanağın utancından yılda bir kez çıkar. Yüzü **ince** olduğu için kırılmaya dayanamaz.” (LD 257/2)

Ayrıca aşağıdaki cümlede geçen *uftan-* “utanmak” örneğinde de Uygur Türkçesi döneminde başlayan *-b->-f->-v->-y->∅* ses değişiminin (Karaağaç 1997, XXXII) izlerini açıkça görebiliriz.

Bustānda gül, yüziñni körüp köp uftanıp /Yüzi kızardı, kördüm anıñ infi'ālını “Bostanda (bahçede) gül senin yüzünü görünce **utanıp** yüzü kızardı; onun kızgınlığını gördüm.” (MSD 611)

2.1.3. Çok heceli kelimelerin sonundaki g ve ğ ünsüzlerinin korunması

Eski Türkçeden beri varlığını koruyan çok heceli kelimelerin sonundaki *g* ve *ğ* ünsüzü, Harezmi Türkçesinde de devam etmekle birlikte zaman zaman *ç* ve *k*'li örneklerle ya da sesin tamamen düşmüş hâline de rastlanabilmektedir: *sakstık* “sakısı” (NF 298/6), *sası* “sası, pis kokulu” (NF 397/17) vb.(Eckmann 2003b, 13).

Kıpçak Türkçesinde *-g/ğ>-v* değişikliği dönemin başlıca özelliklerinden birini oluşturur. *-g/ğ>-y* gelişmesi ise “bir ünsüz değişmesinden çok *v* sesinin çok hafiflemesi sonucunda bu sesin yerine iki ünlü arasına giren yardımcı ses *y*'nin ikame edilmesi olayı olabilir.”: *bitiv /bitiv* “yazı” (CC 119, 21) (Karamanlioğlu 1994, 16)

Çağatay Türkçesinde birden fazla heceli kelimelerin sonundaki *ğ* ve *g*'ler tonsuzlaşıp *ç* ve *k* olmuştur: *uluğ >uluç, sarığ >sarıç, ölüğ >ölük* vb. Ancak Çağatay Türkçesinde tespit ettiğimiz örneklerde bu ses değişikliği konusunda bir karışıklığın olduğu görülmüştür (Ercilasun 2005, 430-431). *ç* ve *k*'li örneklerin yanında *ğ* ve *g*'li örneklerle de yaygın olarak rastlanılmıştır.

Aşağıdaki örnekte geçen **agrığ** kelimesi ise Eski Anadolu Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde sondaki *g* sesini kaybetmiş olarak karşımıza çıkarken Çağatay dönemi eserlerinde *g*'li şekliyle görülür.

Sarığ agrığ boldum ey sākī hazān- ı hicr ara “Ey sâkî, ayrılığın sonbaharında sararıp soldum (kara sevdaya tutuldum).” (GS I/1-HKÇTÜD)

2.2. Şekil Bilgisi

Bu bölümde Çağatay dönemi eserlerinde arkaik unsurlar şeklinde varlığını devam ettiren şekil özelliklerine ve söz konusu eserlerde bu özellikler ile ilgili tespit edilen örneklerle yer verilmiştir.

2.2.1. -gli, -ğli sıfat-fiil eki

-gli, -ğli eki, Eski Türkçede “faili, işi yapanı bildiren” bir sıfat-fiil ekidir: *yaratığlı* “yaratıcı”, ädgü *ögli* “dost, arkadaş” (ö- “düşünmek”) (Gabain 2000, 52). Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde de *barığlı* “varan” (KB 3557), *berigli* “veren” (DLT II, 58-4), *yol uruğlı* “yol kesen” (Eckmann 2003b, 22) örneklerinde görüldüğü üzere oldukça sık kullanılan bu ek, Çağatay Türkçesinde çok nadir olarak karşımıza çıkar:

Érenler içre bérigli “Erenlerin arasına veren” (BOD 94b/9)

Janos Eckmann'ın konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Turkish Studies

“Önceki devirlere ait metinlerde sık sık rastlanan *-daçı/-deçi*, *-duķ/-dük* ve *-ğlı/-gli* isim-fiil ekleri kullanılıştan düşmüştür, *-muş/-miş* eki de çekimli fiil şekilleri dışında hemen hemen görülmez. Bu eklerin fonksiyonu *-ğan/-gen* ekine geçmiştir. Muzari eklerinden *-yur/-yür* de terk edilmiştir.” (Eckmann 2003b, 142).

2.2.2. -yU zarf-fiil eki

Yüklem belirleyicisi olan yani doğrudan doğruya mantıkî esas fiile bağlanan *-yU*, *-A*, *-I*, *-U* zarf-fiil eki, Eski Türkçede yaygın olarak kullanılır: *yiyü* “yiyerek” (Gabain 2000, 85).

Ek, Çağatay Türkçesine *-y* olarak geçmekle birlikte zaman zaman karşımıza Eski Türkçenin bir uzantısı olarak *-yU* şeklinde de çıkabilmektedir: *Köz yaşı yığlayu tüşeyin dir adaķına* “Gözyaşı, ağlayarak **ayağına** düşeyim, der.” (LD 353/6)

Bu konuda Eckmann şu görüşlere yer verir:

“Konsonantla biten fiil kök ve gövdeleri *-a/-e*, vokalle biten fiil kök ve gövdeleri ise *-y* şeklini alır; *al-a* “alarak”, *kör-e* “görerek”, *dé-y* “diyerek”, *oķu-y* “okuyarak”; olumsuz şekil, *-ma-y/-me-y*’dir: *al-ma-y* “almadan”, *oķu-ma-y* “okumadan”. Şiirde vezin gereği bazen *-yu/-yü* arkaik şekilleri de bulunur: *yığla-yu* “ağlayarak”, *iste-yü* “isteyerek” (gerundiumun konsonantla biten fiil kök ve gövdelerinden sonra getirilen *-u/-ü* şekillerine rastlanmaz.” (Eckmann 2003a, 104-105).

Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin Dizin-Tıpkıbasım)* adlı çalışmasında “Eski Türkçenin *-yu*, *-yü* zarf-fiil eki metnimizde hem *-yu*, *-yü* hem de *-y* şeklinde varlığını devam ettirmektedir.” açıklamasını yaparak *izde-yü* (7a-11), *yi-yü* (158a-2) gibi örneklere yer verir (Karasoy 1998, 55-56).

Kemal Eraslan ise *Mevlana Sekkaki Divanı* adlı çalışmasında *-u/-ü* zarf-fiil ekinin varlığından bahsederek *oynayu* (534) “oynayarak”, *titreyü* (57) “titreyerek” gibi örneklere yer verir (Eraslan 1999, 82).

SONUÇ

Türk dili, bugün genel olarak Oğuz, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi olmak üzere üç ana grupta incelenir. Birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunan bu üç lehçeyi kesin coğrafî, siyasi ve dilsel sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu sebeple tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri, birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunmuştur.

15. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden bir yazı dili olarak Orta Türkçenin son dönemini temsil eden Çağatay Türkçesi de Çağataycayı ayrı bir yazı dili hâline getiren dil özelliklerinin yanı sıra söz konusu etkileşimin bir sonucu olarak Oğuz ve Kıpçak unsurlarını ve Eski Türkçenin dil özelliklerini bünyesinde taşır.

Çağatay Türkçesi, Eski Türkçeye ait bazı dil özelliklerini karakteristik bir özellik hâline getirirken daha XI. yüzyılda değişmeye başlayan bir kısım ses ve şekil yapılarını da arkaik unsurlar olarak bünyesinde taşır. Bu durum, Çağatay Türkçesinin Eski Türkçenin yakın bir takipçisi olduğunun göstergesidir.

KISALTMALAR**Alm.:** Almanca**BM:** Bülğati'l-Müştağ**BOD:** Arslan-Erol Hülya, **Bozoğlan Destanı** / İnceleme-Metin-Dizin, Akçağ Yay., Ankara 2008.**CC:** Grönbech K., *Komanisches Wörterbuch. Türkischer wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen Einar Munksgaard. 315 s., 1942.**DLT:** Atalay Besim, *Divanü Lûgat-it-Tercümesi I-IV*, TDK Yay., Ankara 1943.**Fr.:** Fransızca**GS:** Kut Günay, Ali Şir Nevâyî, **Ġarâ'ibü'ş-Şığar** (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin), TDK Yay., Ankara, 2003.**HKÇTÜA:** Eckmann Janos, **Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yayıma hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TDK Yay., Ankara 2003b.**İng.:** İngilizce**KHŞDH:** Hacıeminoğlu Necmettin, **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul 1968.**KB:** Arat Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig I Metin**, TDK Yay., Ankara 1991.**LD:** Karaağaç Günay, *Lutfi Divanı-Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, TDK Yayınları, Ankara 1997.**ME:** Yüce Nuri, **Mukaddimetü'l-Edeb**, TDK Yay., Ankara 1993.**MSD:** Eraslan Kemal, **Mevlâna Sekkâkî Divanı**, TDK Yay., Ankara 1999.**NF:** Eckmann Janos, Tezcan Semih ve Zülfikar Hamza **Nehcü'l-Ferâdis, I Metin, II Tıpkıbasım**, TDK Yay., Ankara, 1995.**NŞ:** Karaörs Metin, Ali Şir Nevâyî, **Nevâdirü'ş-Şebâb**, TDK Yayınları, Ankara 2006.**Osm.:** Osmanlıca**s:** Sayfa**TDK:** Türk Dil Kurumu**TS:** **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., 10. Baskı, Ankara 2005.**TZ:** Atalay Besim, **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-lûgati't-Türkiyye**, İstanbul 1945.**Yay.:** Yayınları**KAYNAKÇA**ARAT Reşit Rahmeti, **Kutadgu Bilig I Metin**, TDK Yay., Ankara 1991.ARSLAN-EROL Hülya, **Bozoğlan Destanı** / İnceleme-Metin-Dizin, Akçağ Yay., Ankara 2008.ATALAY Besim, *Divanü Lûgat-it-Tercümesi I-IV*, TDK Yay., Ankara 1943.DEMİR Nurettin, YILMAZ Emine, *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2010.ECKMANN Janos, *Çağatayca El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2003a.**Turkish Studies***International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 6/1 Winter 2011

- ECKMANN Janos, “Küçük Çağatay Grameri”, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, (Yayıma hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TDK Yay., Ankara 2003b, s. 109-132.
- ECKMANN Janos, “Harezmi Türkçesi”, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, (Yayıma hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TDK Yay., Ankara 2003b, s. 1-38.
- ECKMANN Janos, “Çağatay Dili Hakkında Notlar”, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, (Yayıma hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), TDK Yay., Ankara 2003b, s. 133-144.
- ERASLAN Kemal, Mevlâna Sekkâkî Divanı, TDK Yay., Ankara 1999.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2005.
- GABAİN A. Von, Eski Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara 2000.
- HACIEMİNOĞLU Necmettin, Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri, TDK Yay., Ankara 2000.
- HACIEMİNOĞLU Necmettin, Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara, 2008.
- KARAAĞAÇ Günay, Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), TDK Yay., Ankara 1997.
- KARAMANLIOĞLU Ali Fehmi, Kıpçak Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara 1994.
- KARAÖRS Metin, Ali Şir Nevâyî, Nevâdirü's-Şebâb, TDK Yay., Ankara 2006.
- KARASOY Yakup, Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin Dizin-Tıpkıbasım), TDK Yay., Ankara, 1998.
- KORKMAZ Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara 2007.
- KUT Günay, Ali Şir Nevâyî, Ğarâ'ibü's-Şığar (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin), TDK Yay., Ankara, 2003.
- ÖLMEZ Mehmet, “Çağataycadaki Eskiçil Öğeler Üzerine”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu 2003: Mustafa Canpolat Armağanı*, Ankara 2003, s. 135-142.
- TEKİN Talat, Türk Dilleri Giriş, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul 2003.
- Türkçe Sözlük, TDK Yay., 10. Baskı, Ankara 2005.
- YÜCE Nuri, Mukaddimetü'l-Edeb, Hârizmi Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüşhası Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks, TDK Yay., Ankara 1993.